دەربارەی دیوانی شێخ نووری شێخ سالح

- کاکەی فەللاح -

پێشـەکی حەز دەکەم ئەو راستی‌یە بڵێم کە کاك (ئازاد عبد الواحد) ئەرکێکی هەر تەواو زۆری بە ئامادە کردنی ئەو دیوانەوە کێشاوەو چەن ساڵێکی تەمەنی بۆ کۆکردنەوەو بژارو لەسـەر نووسینی تەرخـان کردووەو خزمـەتێکی بێ روالەتی رۆشنبیرانەی ئەو شاعیرە گەورەیـەمان و شیعرو ئەدەبیاتی کوردی هێناوەتە ئەنجام و لەلایەن هەموو کوردێکی دڵسۆزو بەوەفاوە شایانی رێزو پێ زانین و ئەمەك ناسی‌یە.

منیش کە ئەمە دەڵێم، یەکێکم لەو کەسانەی کە بەهیوای ئەو ماندوو بوون و ئارام و ریخۆڵە بەکێشی‌و گەڕان و پشکنینە نەبووم و تا ئەو رادەیەش تەمای سەرکەوتنیم نەبوو.

سەرەتـای ئەم پرۆژەی دیوانی (شێخ نووری)یەش بۆ سەرەتـای هەشتـاکـان دەگەڕێتەوە، ئەو سەردەمەی کە کاك (جەناب)ی کورە گەورەی شاعیر هاتە لام و باسی دیوانەکەی باوکی هاتـە ناوەوەو منیش گلەییەکی زۆرم لەکەمتەر خەمی‌و گوێ نەدانی نەوەی (شێـخ نووری)، بەتـایبەتی (جەناب)ی (رەحمەتی) کردو لە وەڵامدا وتی: هیچ نەچووە بچێ، من خۆم لەباوکمم بیستووە کە دوای خۆم دووکەس هەن مشوورم بخۆن: هەردی‌و کاکـەی فەللاح... هەر لەو دانـیشتنـەدا بریـاری کۆکـردنـەوەو لە چاپـدانی دیـوانی (شێـخ نووری)مان داو بانگـەوازێکمان نووسی‌و داوامان لە هەموو شاعیرو نووسەرو خوێنـدەوارو هاووڵاتی‌یەك کرد کە هەرچی یەکیان دەربارەی شاعیر لەلایە بۆمان بنێرن و یارمەتی بەجێ هێنانی ئەم پرۆژە گەورەیە مان بدەن و ئەو وتەیەی شێخ نووریشمان دەربارەی هەردی‌و نووسـەری ئەم دێـرانـە خسـتـە ناوەرۆکـی ئاگـاداری‌یەکەوەو لەرۆژنامەی هاوکاری ئەوسەردەمەدا - کە نوسخـەم لەلا نەماوە - بڵاوکرایەوە - بەپێچەوانەی ئەو چەند دێرەوە کە کاك ئازاد لەل ٤٦٦ی بەشی دووەمی دیوانەکەدا نوسیویەتی-

کۆماری عیراق
وەزارەتی رۆشنبیریو راگەیاندن
دەزگای رۆشنبیریو بڵاوکردنەوەی کوردی
زنجیرەی ژمارە (٢٢٩)

دیـوانی
شێـخ نووریی شێخساڵح

ئازاد عبدالواحد

کۆی کردووەتەوەو ساغی کردووەتەوەو لەسەری نووسیوە.

دوای بڵاوکردنەوەی ئەو ئاگاداری‌یە لەلایەن من و کاك جەنابەوە، کەوتمە کۆکردنەوەی بەرهەمە شیعری‌یەکانی شاعیرو داوام لە بنـەمـاڵەش کرد چی‌یـان لەو بارەیـەوە لەلایـە لە دەستنـووس و رەشنووس بۆم بنێرن و هەنگاو هەڵگرین... با ئەوەش بڵێم - وەك دەڵێن قسە قسە رادەکێشێ - پێش کۆچی شاعیر،دەفتەرێکی گەورەی بەرگ رەش کە زۆر لەشیعرەکانی شاعیری گرتبوە خۆی لەلای من بوو، بۆ ماوەی ٤ - ٥ مانگێك؛ گلم دایەوە، ئەو دەفتەرەیشم هەر لە شاعیر خۆی وەرگرتبو بە مەبەستی خوێندنەوە، تا ئەوەبوو دوای کۆچی شاعیر دامەوە دەست کاك رۆشدی عەزیز ساڵحی پارێزەرو برازای شاعیر.. دوای بڵاوکـردنەوەی بانگەوازەکە، چەند شیعرێکمان بۆهات، لەگەڵ دەفتەرێکی بچکۆلەی‌بەر باخەڵ کە هەموو شیعرەکانی ناوی بەخـەتی شاعـیر نووسرابوونەوەو داوێنی لاپەڕەکانیش بەئیمزای خۆی (لۆك) کرابوون.

لەو ماوە کەمەدا کە من سەرگەرمی کۆکردنەوەو گەران و بژارو لە سەرنـووسینی شیعرەکان بووم، سستی‌و ساردی‌ی بنەماڵەم هەست پێ دەکردو هەرچەند داوای دەفتەرە گەورەو دەستنووسەکانم لێ دەکردن، کاك جەناب دەیوت: لەرێگای کاك رۆشدی‌یەوە گەیشتۆتە دەست (د. کەمال مەزهەر)و ئەویش بۆ کارو باری مێژوو سوودی لێ وەردەگرێت... ئەوی راستی بێ ساردی‌ی بنەماڵە وردە وردە منیشی سارد کردەوە لە دڵی خۆمدا دەموت: ئەم کاسەیە بێ ژێر کاسە نی‌یە. تا ئەوەبوو، هەر لەو دەورو بەرەدا کاك (ئـازاد عبـدالواحد) هات بۆ لام و داوای لێکـردم پرۆژەی ئامـادەکـردنـی دیـوانی شێـخ نووری، هەردووکمان، واتە من و ئەو، بیگرینە ئەستۆو بە ئەنجامی بگەیەنین.

بەڵام من قایـل نەبــووم و بۆم روون کردەوە سەبـارەت بە جیـاوازی‌ی تەمــەنی ئەدەبی‌و باری سەرنـج و بۆ چوون و قەناعەتی ویژدانی، بە شتێکی رەوا گونجاوی نازانم. بۆ نموونە، من ئەوساش و ئێستاش مامۆستا گۆران بەرابەری راستەقینەی نوێ کردنــەوەی شیعری کوردی دەزانم، بەڵام ئەو، واتە کاك ئازاد، شێـخ نووری بەو رابـەرە دادەنێت، دیـارە دوو باری سەرنجی وا جیـاواز لە دوو توێی دیـوانێکدا، کە هی شێخ نووری‌یـە، جێگایان نابێتەوەو کێشەی زۆری لێ وەشاوەتەوەو دەوەشێتەوە.. کەچی بەداخەوە وەڵامەکەی لەدڵ گرت.

بەهــەر حاڵ، منیش وازم لەدیوانەکە هێناو هەر وەك لە پێشـەکی کتێبی (کـاروانی شیعـری نوێی کوردی)دا باسی شاعیرم کردووەو دەڵێم: (شێخ نووری شێخ ساڵح دەستێکی باڵای لەنوی کردنەوەکەدا هەبوو، ئەویش تەنها بەپەیرەو کردن و لاسایی شیعری نوێی تورکەکان و لەوە بەم لاوە لە هەناسەو بەرهەم کەوت و بە داخەوە کشایەوە دواوە و پاش ئەوەش ئەگەر بەرهـەمێکی هەبـوایـە لەسـەرتان و پێی عەروزی عەرەبی‌و

شێوەی کلاسیکی دەیچنی و چێژی لێ وەردەگرت...)

ئێستـەش کە تەواوی شیعـرەکـانی، لەسایەی رەنج و مانـدوو بوونی کاک ئازادەوە کەوتـە کتێبخانەی کوردی‌یەوەو جێگای شایانی خۆی گرت، من بەش بەحاڵی خۆم، خۆم زۆر بە بەختیـار دەزانم کە دەنـگ و هەنـاسـەی گەرمی ئەو شاعیرە گەورەیـەی سەدەی بیستـەمـان، سەرلەنـوێ، لەدیـوانێکی سەربەخۆو تەواودا، بەزیندوویی و نەمری مایەوە.

جا هەر بەهـەوای خۆشەویستی و رێزو بایەخی پایەی بەرزی شیعرو شاعیرێتی شێخ نووری شێخ ساڵح و پیرۆزبایی ئەو ئەرك و رەنـجـە دوورو درێـژەی کاك ئازادو هەستی لێ پرسینەوەو بژاری باخچە هەمیشە سەوزو پاراودکەی شیعرو ئەدەبیاتی کوردی. بەپێویستم زانی چاوێك بەدیوانەکەدا بگێرم و بەگوێرەی توانا باری سەرنج و بۆ چوونی خۆم دیاری بکەم و لەوەش دڵنیـام کە چ ئامـادەکـەری دیـوانەکەو چ خوێنەران بەگشتی، ئەگەر چاوەروانی ئەم نووسینەش نەبن، ئەوا پێیان خۆشە. چونکە پێم وایە لەسەرچاوەی دڵسۆزی‌یەوە هەڵقوڵاوەو دەمیکە شاعیری زۆر گەورەمان (مەولەوی) فەرموویەتی:

بە تاعەت نی‌یەن ئیخلاص حساوەن

سالمی ساحیبقرانیش دەڵێت:

بە حەیا بێرە حضورو بە ئەدەب سوجدە بەرە
مەنزڵی دولبەرە (سالم) ئەمە مەیخانە نی‌یە

بەڵێ دیـوان، دیـوانی شێخ نووری‌یەو منیش لە ناخی دڵەوە گوێم لەدەنگێکە لەگەڵ (حەمدی) ساحیبقرانی شاعیردا هاوار دەکات:

وریابە قەڵەم ....

ئێستەش ئێوەو باری سەرنجەکان، بەپێی زنجیرەی لاپەرەکانی دیوانەکە

١ـ ل ٣٣ ـ دێری ١

عیلمت میللەت نائیـلی جاهو شکۆ هوشان ئەکا وشەی (عیلمت) شیعرەکەی بێجگە لەوەی قورس کردووە، ماناکەیشی شێـواندووە... راستێکەی (عیلمە)یە، ناو نیشانەکەیشی هەر (عیلمە میللەت)ە

٢ـ ل ٣٣ ـ دێری ٢

دایەیی **پاکی وەتەن پڕ نەشئەو خەندان ئەکا** (نەشئەو) برگەیەکی ناتەواوە، (نەشئەو)ە تاراست دەبێتەوە... لەم بابەتە لە دیوانەکەدا نێجگار زۆرەو دەبێ خوێنەر خۆی بە سەلیقەی خوێندنەوەی خۆی راستیان بکاتەوە.

٣ـ ل ٣٩ـ د ٧

کە قەومێ صاحێب صنعەت نەبێ وەك جیسمی بێ جانە ئەم تاکە شیعرە لەنگە. وشەی (صاحیب) نی‌یەو (صاحیبی)یە

٤ـ ل ٣٩ ـ د ١٢

ئەوی دەرحـەق بە مەکتـەب[1] **نوتقی نووسیبو**[2] لەمەو پێشتر لە پەراوێزی (٢)دا نووسراوە (مەبەستی نووسابوو)ە وا دیارە کاك ئازاد ئەی بیستووە کە جارانی زوو بەخوتبەیان دەوت (نـوتق).. شاعـیر کە دەڵێت: نوتقی نووسیبـو) واتە خوتبەی نووسیبوو، یان وتاری نووسیبوو، هیچ پەیوەندی‌یەکی بە دەنگ نووسانەوە نی‌یەو (نووسابوو)نی‌یەو هەر (نووسیبوو)ە.

٥ـ ل ٤١ ـ ئەو (نووری محەمەد سالح)ەی کە لە (جەمعیەتی زانستی کوردان)دا بە خۆرایی دەرسی و تۆتەوەو خۆی تەرخان کردووە بۆی، (نووری شێخ ساڵح)ی شاعیر نی‌یە کە پێم وایە رۆژێـك لەرۆژان وەك مامـۆستـایەك دەرسی نەوتۆتەوە بەڵکوو (نووری حاجی ساڵح ئاغا)یە.

٦ـ ل ٥٦ ـ د ١١

بنچینەی خۆیشم کەوا وێران بێ

وشـەی (خـۆشیم) هەڵەیـە، راستێکـەی (خۆشیم)ە. چونکە تاکەکەی تری دەڵێت: هیچ نەبێ خەمیش بابێ پایان بێ

خۆشی پێچەوانەی خەم و ناخۆشییەو واتە: کە بنچینەی خۆشیم وێران بوو، کەواتە با خەمیشم بێ سنوورو بێ پایان بێت.

٧-ل ٦٠ - د ٣

بەڵام ئەو غونچەی هەر ناکرێتەوە لە پەراوێزی ئەو لاپەڕەیەدا نووسراوە کە (لە دەستنووسەکەدا (هەر) نەنووسرابوو وادیارە لە کاتی نووسیندا بیری چووە من بە مەزەنەی خۆم (هەر)م بۆ دانا، ئەگینا شیعرەکە لەنگ دەبوو).

بەلای منەوە ئەو (هەر)ە زیادەو شاعیر لەبیری نەچووە، خوێندنەوەی ئەو دێرە بەبێ (هەر)، سروشتی ترە، چونکە پێویستە لە خوێندنەوەدا کاف ناکرێتەوە باش دەربخرێت و مافی خۆی بدرێتێ.

٨-ل ٦١ - د ٤

بۆ ڕشتنی خوێناوی عەدو حازری ڕاە بووین پێم وایە وشەی (ڕاە)، (ڕا) یە بۆ ئەوەی لەگەڵ قافیەی (وەغا)ی سەرەوە ڕێك بکەوێت و عەینی مانایشە:

بەم بۆنەیەوە، حەزدەکەم ئەوە بڵێم کە دڵنیام لەوەی ئەم نۆپەرێتی (دڵاوەران)ە. وەك ناوەرۆك و شێوەی دارشتن و بەکارهێنانی فەرهەنگی تایبەتی شاعیرو جۆری بیرکردنەوەو ڕێبازی نەتەوایەتیو تێکەڵاو کردنی دەنگی کوڕو کچ بەرهەمێکی ڕەسەنی شێخ نووریەو مافی هیچ شاعیرێکی تری بەسەرەوە نییە.

٩-ل ٦٤ - د ٩

وشەی (ڕیشەوو)، (ڕیشەو)ە ئەگینا لەنگ دەبێت.

١٠- ٦٦ - دێری ٣

مەتەڵ زانێ ئەزانێ؟ یا ئەمینێ بە پەنهانی لەنگە، لەوە دەچێت وشەی (هەر) یا (وا) لەدوای (ئەمینێ)وە دابنرێت هەتا ڕاست ببێتەوە.

١١-ل ٦٨ - شیعری (ڕۆح)

لەوە دەچێت شیعری (گیان)ی مامۆستا گۆرانیش هەر لە ژێر کار تێکردنی ئەم شیعرە ئینگلیزیەدا وترابێت، چونکە هەر زۆر لەیەك دەچن دیوانی گۆران - ل

١٢-ل٩٠ - د ١٠

گە یادی حەلاڵین و گەهێ دۆستی حەرام وشەی (کە) ئەگەر بە (گەهـ) نەنووسرێت لەنگ دەبێت.

١٣-ل ٩٩ - بەمن بڵێ چ میللەتی

ئەو قەسیدەیە بە شیعری (موستەزاد) **دراوەتە قەڵەم** بەلام موستەزاد نییە، شیعرەکانی دوای **ئەو موستەزادن**

١٤-ل ١٠١ - د ١٣

ئەو قەومە جێی صەحایفی تەئریخ و لەعنەتە

مانا شێواوە، ڕاستێکەی وایە:

ئەو قەومە جێی صەحایفی تەئریخی لەعنەتە

١٥-ل ١٠٣ - د ١٠

ئەی نەی زەنی بیستان

پێم وایە (بیستان) نییەو (بوستان)ە

١٦-ل ١٠٤ - د ١

یەنبوعی ئەدەب، کانی گەوهەر، مەنبەعی عیرفان لەنگە. ڕاستێکەی (کانی گوهەر)ە تاڕاست ببێتەوە.

١٧-ل ١٠٤ - د ٣

سەیری بکە بنوارە بەشارو بەکەنارا

وشەی (سەیری)، (سەیرێ)یە، بۆ ئەوەی مەودای تەماشا کردنەکە فراوانتر بێت.

١٨-ل ١٠٦ - د ٢

مەبهووت و سەراسیمە موکەددەر لە موکەددەر مانای نایەت و ناتەواوە

١٩-ل ١١١ - د ٦

نابێ مونەوەر بە گوڵی یەخەیی چاکەت لەنگە، ڕاستیکەی وایە:

نابێ بە مونەووەر بەگوڵی یاخەیی چاکەت

٢٠-ل ١٠ ؟

بەلام وەك موتبەدای بێ خەبەر ئاغازی بێ ئەنجام (موتبەداعی)، (سوبتەدای)ە و هەڵەی چاپە، بەلام لەڕاستکردنەوەکانی (هاوکاری)دا پەنجەی بۆ ڕانەکێشراوە.

٢١-ل ١١٥ - د ٨

پیر زەوق و تەرەننوم

وشەی (پیر)، (پڕ)ە بۆ ئەوەی ماناکەی ببێتەوە جێی خۆی و ڕوون ببێتەوە.

٢٢ـ ل ١١٩ ـ د ٦

عەزیـزم رۆ، عەزیزم رۆ، عەزیزی نەونیهالم رۆ وشەی (نـەونـیـهـالم)، (نـەونیهـالم)ەو دیـارە هەڵەی چاپـە، لە راستکردنەوەکانی (هارکاری)دا ئاماژەی بۆ نەکراوە.

٢٣ـ ل ١٢٠ ـ د ١

بە ئومێدی بێمە سەرینت هەر وەکوو مەجنوون ئەگەر (ئومێدی) بە (ئوممێدی) نەنووسرێت شیعرەکە لەنگ دەبێت

٢٤ـ ل ١٢٠ ـ د ٧

لەوی دیجلە وەکیلی دیدەکەی من بوو بەلێل سوور لەنگە، راستێکـەی بە (لێـلی و سوور)ەو لەبەر حوکمی قافیە نەبوایە دەبوو بە (لێلی و سووری) یان (لێل و سووری) بوایە.

٢٥ـ ل ١٢٠ ـ د ٨

سکـووتی خستە خانەت (١) بوو بەشینی عائیلەی رەنجوور (خستە خانەت) نییەو (خەستە خانەت)ە. واتە بێ دەنگی مردنی خەستـە خانەت بوو بەهۆی شین و شەپۆری ماڵەوە.. دیـارە شێـخ عەزیـزیش هەر لەخـەستەخانەی بەغدا، دوور لەکـەس و کار، کۆچی دوایی کردووە... ئەگینـا یەعنی چی سکـووتی خستـە ماڵەوەو شیوەنیشی دا بە خێزان ؟! شتێکی پێچەوانەو ناکۆکەو بەم پێیە ماناش دیارە شێواوە.

٢٦ـ ل ١٢٤ ـ د ٨

گەیشتـە تەوقە سەری کێوی سەخت و بەرزی خەبەر وشەی (تەوفە)، (تەوقە)یەو هەڵەی چاپەو پێی نەزانراوە.

٢٧ـ ل ١٢٧ ـ د ٦

بە جارێ تانەیی لێلایی هێنایە سەر چاوم

لەنگەو برگەیەکی ناتەواوە.. ئەگەر (وا) بخرێتە پێش و شەی (هێنایە)وە راست دەبێتەوە.

٢٨ـ ل ١٢٨ ـ د ٣

مەگەر هەر دەست و ئەژنۆ دانیشم بۆ حاڵی خۆم بگریم

وشەی (دەست و ئەژنۆ)، (دەستەو ئەژنۆ)یەو وەك زاراوەیەکی لێ هاتووەو ئاوازو ترپەکەیشی لەبارترو گونجاو ترە، بەتایبەتی لەشیعردا.

٢٩ـ ل ١٣٠ ـ دێری دوایی

گەردنی مەحموود جەودەتیش بۆ سەری سێدارە بێ

لەنگە، پێم وایە بەم چەشنە تەواو بێت:

گەردنی مەحموود جەودەت بۆ سەری سێدارە بێ

٣٠ـ ل ١٣٥ ـ د ٣

لە کاتی نەوجەوانی تا مردن بەگیان و دڵ

لەنگ و ناتەواوە. بۆ ئەوەی لەو چەقین و قورسی‌یە رزگاری ببێت رەنگە وابێت

لە کاتی نەوجەوانیێوە هەتا مردن بەگیان و دڵ

٣١ـ ل ١٣٦

ئەوەندەی من بزانم ئەو سێ بەیتە شیعرەی لاپەرە ١٣٦ و ١٣٧ی بۆ قالەی ئایشە خانە.. چونکە تێکرا هەموو شاعیرە ناودارەکانی کورد لەو سەردەمەدا شیعری شیوەن نامەیان بۆ داناوە.

٣٢ـ ل ١٣٦ ـ د ٢

پر لە ئێش و سوێی برین و شیوەنی مەجووری‌یە لەنگە.. چونکـە بەپێی رێنـووسی ئەمـڕۆی کوردی دەبێ و شەی (مەجووری) وابنووسرێت (مەجووری)

٣٣ـ ل ١٤٠ ـ د ٢

بە شوێن تۆدا هەزارو یەك بلبـلی بێ ئاشیـان ئەگری

لەنگەو خۆزگە دێرەکەی خوارەوە بخرایەتە سەرەوەکە دەڵێت:

بە شوێن تۆدا هەزارێك بلبلی بێ ئاشیان ئەگری

٣٤ـ ل ١٤٣ ـ د ٣

بە کۆچی تۆوە بوو، ئەی مەحبوبی حەق مەحموودی رەبانی

وشەی (ئەی) زیادەو بەیتەکەی لەنگ کردووە

٣٥ـ ل ١٥١ ـ د ١

زوو نەوجوانی‌تر وەکوو ئەو کوشتەو جەریح

بەم رەنگـە لەنـگ و ناتـەواوە .. پێم وایە وشەی (زوو)نی‌یەو (زۆر)ە وشەی (کوشتەو)یش دەبێ بە (کوشت وو) بنووسرێت ئنجا راست دەبێتەوەو ماناو مەبەستی شاعیر بە دەستەوە دەدات.

٣٦ـ ل ١٥٧ ـ د ١٢

وەیا بە شەر هەموو بروا بە هایدرۆجینی

وشـــەی (هـــایـدرۆجینی)، (هـــایـدرۆجــین)ە، بۆ ئەوەی هەم کێشەکەی ڕاست ببێتەوەو هەم قافیەشە بۆ (ڕووی زەمین).

٣٧ـ ل ١٥٧ ـ د ١٤

ئەگەرچی مەنفەعەتی خۆشی تیا نەبێ بەقین

وشەی (بەقین) نامۆیەو مانایەك نابەخشێو دیارە (یەقین)ە واتە، هەر دەست لەمـرۆڤـایـەتی ئەوەشێنی باسوور بزانن کەڵکی خۆیشیانی تیا نییە.

٣٨ـ ل ١٥٧ ـ د ١٧

ئەگەر لەمانە کەمێ زیاد بووایە میقداریان

پێم وایە وشەی (میقداریان)، (میقداری)یە. هەم لەبەر کێش و هەم قافیە

٣٩ـ ل ١٥٨ ـ دێڕی:

تاکـوو تۆ ماوی لە ئازاری ئەم و ئەو دوور ئەبێ دیارە وشەی (نەو) نییەو (ئەو)ەو هەڵەی چاپی هەست پێ نەکراوە.

٤٠ـ ل ١٦٠ ـ د ٢

گەماروت گەر پەمن عالەم ، هەموو دڵ لەبوغزو کین

لەنگەو مانای نایەت، ئەگەر وشەی (پر) کە پەریوە بخرێتە دوای (دل) ئەوا ڕاست دەبێتەوە.

٤١ـ ل ١٦٠ ـ د ٧

ئەگـەر بێ گوێ نەدەیتە تانەیی نابوودی بەد خوا هان هەق وایە وشەی (بێ) لای (ئەگەر)ە کەوە بێت تا بە (بێ گوێ) نەخوێندرێتەوە

٤٢ـ ل ١٦٠ ـ د ١٦

لەبەر چاوی حەقیقەت ببینی تۆ، ئەم دوانە یەکسان بێ لەنگەو مانا تێکەڵ و پێکەڵە، ڕاستێکەی (حەقیقەت ببینی)نییەو (حەقیقەت بینی)یە.

٤٣ـ ل ١٦١ ـ د ٥

ئەگەر بێ هۆی ژیانت ئاگری تێبەر ببێ ناگاه

وشــەی (نــاگاه)، (ناگایەو بەعەینی مەعنا دێتەوە، بۆ ئەوەی لەگەڵ قافیەی (ببیا)دا یەك بکەوێت.

٤٤ـ ل ١٦١ ـ د ١١

لە ئەرکـانی فەضیلەت لانـەدەی، یاخـود بەحسی کەی لەنگەولەوانەیە لەدوای (لانەدەی)ەوە (تۆ) یەك ڕاستی بکاتەوە.

٤٥ـ ل ١٦١ ـ د ١٤

ئەگــەر بێپــەرچــێنی دڵ، توورەیی و ڕق، وەختی قین هەڵسان لەنگە. وا دیارە (بێپەرچێنی) نییەو (بێپەرچنێ)یە بۆ ئەوەی بۆ توورەیی و ڕقەکە بگەرێتەوە نەك بۆ دڵ.

٤٦ـ ل ١٦٢ ـ د ٢

ئەگەر بەد ناویی شارت نەوێ نەفست بەرەڵاکە وشەی (نـەوێ) نیـیەو (ئـەوێ)یە. ئەمە هەر چەند لە هەڵەی چاپ دەچێت، بەڵام لە ڕاستکـردنەوەکانی (هاوکاری)دا ئاوری لێ نەدراوەتەوەو ماناکەیشی تەواو هەڵگێراوەتەوە.

٤٧ـ ل ١٦٢ ـ د ٩

جیهان بێ ئێمە زۆر تێپەڕیوەو تێپەر ئەبێ زینهار لەنگەو دیارە وشەی (تێپەڕیوە) نییەو (تێپەڕ بووە)یە.

٤٨ ـ ل ١٦٣ ـ د ٢

بۆ تۆیە ئەی ئومێدی وەتەر، خادیمی خەیات

وشەی (وەتەر) نییەو (وەتەن)ەو لە هەڵەی چاپ دەچێت و پێی نەزانراوە.

٤٩ ـ ل ١٦٣ ـ د ٩

هێند چاوڕێ بوو چاوی هەتا پێگەیی سوبل

مانا شێواوە. (پێگەیی) نییەو (پێی گەیی)ەو (سوبل) نییەو (سەبەل)ە. واتە: چاوی ئەوەندە لەڕێ بوو هەتا تووشی نەخۆشی (سەبەل)ـ کە جاران بە تەراخۆمایان دەوت و دەیان بڕی ـ ئەمە جگە لەوەش (سەبەل) هاوقافیەی وشەی (ئەمەل)ە.

٥٠ ـ ل ١٧٠ ـ د ٨

ئەتلێتەوە بێ چارە لەتاو دەردو بەڵاتا

وا دیارە وشەی (لەتاو) نەبێت و لە (ناو) بێت چونکە لەڕووی ڕێزمانییەوە (لەتاو دەردو بەڵاتا) نایەت و وەستاوە

٥١ ـ ل ١٧١ ـ د ٣

شەرت بێ دڵەکەم بگرم، وابیدەمە بەر دار

لەنگە، لەوانەیە پیتێکی (و) لەدوای وشەی (بگرم)ەوە هەبێت و ڕاستی بکاتەوە.

٥٢ ل١٧٨ ـ د ٩

لە دونیادا هەر لەبی شیرین لەبانە

لەنگەو پێم وایە (لەدونیادا) نەبێت و (لەدونیا) بێت.

٥٣ ـ ل ١٧٩ ـ د ٦

جێبێکی زۆر موقەددەس و عالی خیابە دڵ
مانای نایەت و دیارە وشەی (عالی خیابە) نییەو (عالی جەنابە) وشەی (خیابە) هیچ ناگەیەنێت.
٥٤ ـ ل ١٨٠ ـ د ٤
باکی نییە، موحیبەتە، پیاوی خراپە دڵ
هەق وابوو وشەی (خراپە) بە (خرابە) بنووسرایە لەبەر قافیە.
٥٥ ـ ل ١٨١ ـ د ٥
مەمکەرە ریسوای عالەم، ئەی بڵێسەی ئاهی گرم
لەنگەو مانای شێواوە. وشەی (ریسوای)، (ریسوایی)یەو (گرم)یش (گەرم)ە.
٥٦ ـ ل ١٨١ ـ د ٨
بەسیە با نەرژێ لەلێوی کەیلی، خوێن پەیمانەکەم
وێرگوڵی دوای (کەیلی) دەبێ بخرێتە دوای وشەی (خوێن)ەوە تا بۆ راست کردنەوەو تێگەیشتنی ماناکەی سەر لە خوێنەر تێك نەچێت. چونکە مەبەست لێوی پەیمانەیە کە کەیلی خوێنە.
٥٧ ـ ل ١٨٣ ـ د ١
غەمی زەمانە وەکوو پردە، وا دڵی پۆشیم
وشەی (پردە) نییەو (پەردە)یە کە بابەتی پۆشینە پرد بۆ پەرینەوەیە بۆ داپۆشین نییە.
٥٨ ـ ل ١٨٣ ـ د ٨
• وەکوو مەرو بزن دوو سەفاهەت ئەیدۆشیم بەم رەنگە
هیچ مانای مەبەستێك بە دەستەوە نادات (مەرو بزن، دوو) نییەو (مەرو بزنی دۆ)یە، واتە سەفاهەت وەکوو مەرو بزنی شیردار ئەیدۆشیم.. لە کوردەواریدا بە مەرو بزنی شیردار دەڵێن: مەرو بزنی دۆ
٥٩ ـ ل ١٨٣ ـ د ١١
خەیاڵم ئێستەکە سەر چاو مەستی شۆخێکە برگەیەکی ناتەواوە و پێ دەچێت (سەر چاوی) بێت
٦٠ ـ ل ١٨٤ ـ ١٨٥
ئەم پارچەی (دەردی دڵی خۆم)ە هەمووی بەشێوەی (چوارین)ە نەك دوو دوو بەقافیەو یەکێتی ماناکاندا تەواو دیارو ئاشکرایە.
٦١ ـ ل ١٨٩ ـ د ٢

موحەقەقمە کە مردم بی کونە لایوسئەل و پاکم.
وشەی (بی کونە) مانای نییە. ئەم وشەیە (بی گوناه)ە بە رێنووسی کۆن (بێ گونە) دەنووسرا بۆیە وای بەسەر هاتووە. گومانم لەم شیعرەش هەیە کە هی شێخ نووری بێت زیاتر لە سەروسیمای (عەلی باپیر ئاغای شاعیر) دەچێت.
٦٢ ـ ١٩١ ـ د ٣
ئەحواڵی دڵ زرە، بەدەس رۆژەوە دیارە.
تەواو لەنگ و مانا شێواوە.. وشەی (دڵ) نییەو (دڵی)یەو (زرە)ش نییەو (زەرە)یە. ئەوسا کێش و مانا دەچنەوە جێی خۆیان.
٦٣ ـ ل ١٩١ ـ د ٩
هەرچی یەتەبەر دیدە هەموو یارمە باغەم ماناکەی رووناك نابێت تا (رەمە) نەکرێ بە (رەمە) کە (رەم) راکردنی ئاسکە کێوییە.
٦٤ ـ ل ٢٠٤ ـ د ٦
ئەونیهالانی چەمەن، بە پەردە بگرێتە کەنار
لەنگە. ئەگەر ئەو (بە)یە نەکرێت بە (با)
٦٥ ـ ل ٢٠٤ ـ د ٧
مەوسمێتی، سێوو گوڵ بێنن متروبەی کەن یێك وشەی (متروبەی) دەبێ (متوربەی) بێت ئەگینا لەنگە.
٦٦ ـ ل ٢٠٤ ـ د ١١
قەترەیی باران لەدڵ ئەشواتەوە نۆزی کەدەر (نۆزی)، (تۆزی)یەو هەڵەی چاپەو پێ نەزانراوە
٦٧ ـ ل ٢٠٥ ـ د ١
ئاڵ و والا پێکەوەن وەك گوڵ لەگەڵ رەیحانە
لەنگە (رەیحانە) بکرێ بە (رەیحانەدا) راست دەبێتەوە
٦٨ ـ ل ٢٠٦ ـ د ٣
هاتەوە بەر بەدەن سەبزە حەیاتی تازە
لەنگە وادیارە (بەدەن)، (بەدەنی)یە بۆ سەبزە دەگەرێتەوە
٦٩ ـ ل ٢٠٧ ـ د ١
بەدەستی قودرەتی حەق، چیهرەیی رازاوەتەوە
وشەی (بەدەستی) ئەگەر (بەدەسی) نەخوێندرێتەوە لەنگە
٧٠ ـ ل ٢٠٨ ـ د ١

بەهارە ئەمڕۆ لەباغا وەنەشە مەستی ئەکا
دیارە (وەنەشە)، (وەنەوشە)یەو هەڵەی چاپەو پیی نەزانراوە.
۷۱ ـ ل ۲۱۱ ـ د ۱
وشەی (ئومێدی) ئەگەر بە (ئومیدی) نەخوێندرێتەوە لەنگە.
۷۲ ـ ل ۲۱۵ ـ د ۷
لەپر گەردوونی بی رەحم و وەفا، بێ سووچ و تاوان
لەنگە. دیارە (بێ سووچ و بێ تاوان)ە. ئنجا ڕاست دەبێتەوە.
۷۳ ـ ل ۲۱۷ ـ د ٥
بگری ئەی تەبری بێ ئەمان بگری
وشەی (تەبری)، (ئەبری)یەو بە فارسی هەورە.
۷٤ ـ ل ۲۲٦ ـ د ۹
ئەوا پەردازە بلبل، بۆ دەمی غونچە گولستانت (غونچە)، (غونچەی)ە

۷٥ ل ۲۲۷ ـ د ۱۰ .
حازرە ئەم ڕۆژە، بۆ شکستی شانی شەو لەنگەو وشەیەکی ناتەواوە وەك (دەرچێ) لەدوای ڕۆژەوە.
۷٦ ـ ل ۲۲۹ ـ د ۱
وشەی (سەرەنگوون و)، (سەرنگوون و)ە تا لەنگ نەبێت.
۷۷ ـ ل ۲۳۷ ـ د ۱۷
وشەی (دڵگرییە)، (دڵگیرییە)یە.
۷۸ ـ ل ۲٦۹ ـ د ۱۷
وەك عەلیشیش ڕقی هەستان
وشەی (هەستان)نی‌یەو (هەستا)یە چونکە هەم ڕق هەستا نەکە بۆ (پاشا)یەو هەم هاو قافیەی (هەشتا)یشە.
۷۹ ـ ل ۲۷٤ ـ د ٦
وشەی (تێ هەڵدا)، (تێ هەڵدان)ە. هەڵەی چاپەو نەزانراوە
۸۰ ـ ل ۲۸۹ ـ د ۱۰
تشتیوا ڕووی نەداوە
لەنگە. ڕەنگە (وا)، (وەها) بێت.
۸۱ ـ ل ۳۰۰ ـ د ۷

وشەی (پیرم) وادیارە (پیریم)ە تا لەگەڵ (بکێڵریم) قافیە بێت.
۸۲ ـ ل ۳۰۰ ـ پەراوێزی ۲
ئەوراقی ئەمەل نەبۆتە هۆی وەراندنی غونچەی ئومێد، بەڵکوو بێ لوتفیو بێ خزمەتی میسرەعی پێش خۆی گەلای هیواو خونچەی ئاواتی وەراندووە. بەهەڵە ماناکەی لێك دراوەتەوە
۸۳ ـ ل ۳۰۲ ـ
ئەو قەسیدەیە بە شێوەی چوارین دارێژراوە نەك دوو دوو.
۸٤ ـ ل ۳۰٥ ـ د ٤
شوعلەی زەفەر، عاقیبەتی جەیشی موزەفەر
لەنگە. دیارە وشەی (زەفەر)نی‌یەو (زەفەرە).
۸٥ ـ ل ۳۱۲ ـ د ٤
حەمد بێ حەدبوو، خودا دیم ڕۆژی ئیستقلالی کورد
قورسە . وشەی (حەمد)، (حەمدی)یە.
۸٦ ـ ل ۳۱۳ ـ د ٤
تێفکرە میللەتی غەییورە، صاحیب غیرەتە
لەنگە. وشەی (تێفکرە)، (تێ بفکرە)یە
۸۷ ـ ل ۳۱٤ ـ د ۱۱
بەسیەتی ئەی مەئموور، ئیتر باسی مەعاشم بۆ مەکەن
لەنگە. یان (بەسیەتی)، (بەسیە)یە، یان (ئەی) پێش مەئمووز زیادە.
۸۸ ـ ل ۳۱٤ ـ د ۱٤
صەد شکور لاچوو لە ئاوێنەی دڵا، ڕەنگی میحنەت
لەنگە. وشەی میحنەت نی‌یەو (میحەن)ە کەوەك قافیەش لەگەڵ ئەوانی تردایەو کێشەکەیشی ڕاست دەبێتەوە.
۸۹ ـ ل ۳۱٦ ـ د ٤
جەللادی جگەر، ئاهینی بێ شەفەقەت و ڕیققەت لەنگە، وشەی (شەفەقەت) دەبێ بە (شەفقەت) بنووسرێت و وێرگولی نێوان (جگەر)و (ئاهنی)ش نەمێنێ بۆ ئەوەی ببێ بە (جگەر ئاهنی) واتە (جگەر ئاسنی).
۹۰ ـ ل ۳۱۷ ـ د ۷

برسیو رەش و رووت ، غەمــزەدە، شۆخ و شەنت دی

لەنگە، پێش وشەی (شۆخ)، (چەن)ێك دیار نییە.

٩١ ـ ل ٣٢٠ ـ د ١

ئەمشەو من لەخەوا من بەدیهی وەتەنم دی

هەرچەندم کرد، واتێك دراوە، بۆم راست نەبووەوە.

٩٢ ـ ل ٣٢٠ ـ د ٣

مەسرورو تەرو تازەو پڕ غونچە دەقەنم دی

لەنگە. وشەی (پڕ) زیادەو (دەقەنم)، (دەهەنم)ە کە دەمە، (تازەو)یش دەبێ بە (تازەوو) بنوسرێت.

٩٣ ـ ل ٣٢٠ ـ د ٥

پرسیم چییە ئەم خۆشیو زەوق و سەفایەت

لەنگە. وا دیارە دوای وشەی (خۆشی)، (ئەم)ێك هەیە

٩٤ ـ ل ٣٢٠ ـ د ١٣

ئەوسا کە وسائیط لە عیراق هەموو کەر بوو لەنگە. وشەی (عیراق)، (عیراق)یە جاراست دەبێتەوە.

٩٥ ـ ل ٣٢٠ ـ د ١٦

بێ مەعریفەت و بێ سنعەت و بێ عیلم و هونەر بوو

لەنگە. ئەم سێ (بێ)یە یەکێکیان زیادە، ئەویش (بێ)ی پێش (سنعەت)ە

٩٦ ـ ل ٣٢٠ ـ د ١٨

من تازە لە تورکی قەبەو هونەرم چی

لەنگە. (قەبەو هونەرم) نییەو (قەبەوو بێ هونەرم)ە.

٩٧ ـ ل ٣٢٤ ـ د ٦

ئاگر لە بەرابەری ئاواتینی نییە

مانای نایەت. وشەی (ئاوا) نییەو (ئەوا) یەکە بۆ ،وورەکە دەگەرێتەوە.

٩٨ ـ ل ٣٢٤ ـ د ١٣

یارەبی لەفەیزی مەعریفەت مەهجووم

لەنگەو مانای نایەت. دیارە وشەی (مەهجووم) نییەو (مەهجوورم)ە

٩٩ ـ ل ٣٢٤ د ١١

پیاوی کامڵ دوژمنیشت بێ بێك زیان وییك دڵە

لەنگە. وشەی (دوژمنیشت) نییەو (دوژمنیش)ە

١٠٠ ـ ل ٣٢٥ ـ د ٥

تۆ باعیسی حاڵی حوزن و خورسنەی منی

لەنگە. (خورسنەی) نییەو (خورسەندی)یە.

١٠١ ـ ل ٣٢٨ ـ د ١

(شووشە) چ بە ششوشە، قەدی شووشە وەکوو شمشاڵ قورسە. وشەی (بەششوشە)، (بەشووشە)یە.

١٠٢ ـ ل ٣٢٨ ـ د ٢

چاوی مەست و دەهەند غونچەو پڕ عیشوەو لێو ئاڵ

هەرتەواو تێك دراوە. راستێکەی وایە:

چاو مەست و دەهەن غونچەو و پڕ عیشوەو و لێو ئاڵ جا دەبێتەوە بە شیعر.

١٠٣ ـ ل ٣٣١ ـ د ٣

ئەمێنم قەت کە پێ نانێمە سەر سەپیاردییکی خۆم مانای نایەت. (ئەمێنم) نییەو (ئەمینم)ە، واتە دڵنیام

١٠٤ ـ ل ٣٣١ ـ د ٨

بە شێری خۆم بە خێوم کردووە رۆلەی بەلا بۆ خۆم ئەو شێری لە کوێ بوو؟ (خەم)ە. نەك خۆم

١٠٥ ـ ل ٣٣٢ـ د ٣

وەك قەولت لەگەڵ خوا کردووە. هەرگیز دەسێ نەگری

لەنگە وشەی (وەك) نییەو (وەکوو)ە

١٠٦ ـ ل ٣٣٢ ـ ل ٧ ـ د ٨

بە نازم ورد دخاڵی دەوری لێوت

ئەڵێی زەنگی بەچەی شەککە ر فروشە

(بەنازم) نییەو (بنازم)ە، (فرۆشن)یش (فرۆشە)یەو ئەم بەیتە هی (خەستە)ی شاعیرە نەك (شێخ نووری).

١٠٧ ـ ل ٣٣٣ـ د ١ و ٢

سەری تۆ وا لە گوێی قەبرا ئەلەرزێ کەی غەمی تۆمە

بەدڵ من غەم ئەخۆم بۆ ئەو کە ئەمرۆ لە دایك بێ

هەم لەنگەو هەم مانا شێواو. راستێکەی بەم جۆرەیە

سەری من وا لە گوێی قەبرا ئەلەرزێ کەی غەمی خۆمە

بە دڵ من غەم ئەخۆم بۆ ئەو کەسەی ئەمرۆ لە دایك بێ

١٠٨ ـ ل ٣٣٣ ـ د ٣

هەر لە ئەوەل سفری مەدرەسە، مامۆستاکەم

(سفری)نی‌یەو (سد فەری)یە، واتە یەکەم رۆژی چوونم بۆ قوتابخانە.

١٠٩ ـ ل ٣٣٥ ـ

شیعـری (پـەپـوولە) وەك ناوەرۆك و مەبەستی شاعیر بابەتی شیعری بۆ مندال نی‌یەو هی گەورەیە.

١١٠ ـ ل ٣٦٣ ـ د ٣

لە دەستی خونـدەوارانـا ئەگـەر چ ئەمـرۆ بێ قەدری (خـونـدەوارانا) نی‌یەو (خوێندەوارانا)یە، (چی)یە بۆ ئەوەی لەنگ نەبێت.

١١١ ـ ل ٣٦٤ ـ د ٦

سبەینێ یەك بە یەك ئەیدەمیتەوە بۆ نەو جوانانە

مانا‌کەی نایەت. وشەی (بۆ) نی‌یەو (بەو)ە جا راست دەبێتەوە

١١٢ ـ ل ٣٦٤ ـ د ٧

. بەهێزو قووەتی خۆت بانگ ئەدەی بۆ سبحەینێ لەنگەو وشەیەکی ناتەواوە.

١١٣ ـ ل ٣٧٠ ـ د ٨

واسیـطەی نەم بیر کەوتنەوەم بۆ نەقلی ئەم بارزانەبوو لەنگە. چونکە (ئەم)ی یەکەمی زیادە.

١١٤ ـ ل ٣٨٢ ـ د ٧

ـ واز لەم و بینە. هەر بۆ ئەو بەرەی شەکوای دڵت لەنگە. (لەم و) نی‌یەو (لەم و لەو)ە

١١٥ ـ ل ٣٨٢ ـ د ١٣

ئەوەلی حەرف هەموو میسرەعەکان کۆببنەوە لەنگە. رەنگە (میسرەع ئەگەر) بێت لە جیاتی (میسردعەکان).

١١٦ ـ ل ٣٨٧ ـ د ٧

ئەی عصبـة الامم وەصیی ئەقـەوامی رووی زەمـین (ئەقەوامی)، (ئەقوامی)یەو هەڵەی چاپە چاك نەکراوە

١١٧ ـ ل ٣٩٩ ـ د ٢

لەگەڵ نیگاری زاراوەی شیعرم

دیارە (زاراوەی) نی‌یەو (رازاوەی)ەیە

١١٨ ـ ل ٣٩٩ ـ د ٩ و ١٠

(بەلاَبێ) و (سزابێ)نی‌یە، (بەلاَبی)و (سزابی)یە چونکە لەگەڵ تۆیەتی

١١٩ ـ ل ٤٠٢ ـ د ٢

کاول بووە، جێی کوندە بووە شاری مووەف

(مووەف)نی‌یەو (مووزەف)ە هەموو وشەی مووزەفەکان بە نار نیشانە کەشیانەوە بە رێنووسێکی هەڵە نووسراون.

١٢٠ ـ ل ٤٠٢ ـ د ٣

خوێنی جگەرە بووەتە شەراب و مەیی مەئموور لەنگە.

(بووەتە) نی‌یەو (بۆتە) یە. (شەرابَ)یش (شەراب)ە

١٢١ ـ ل ٤٠٣ ـ د ١

مەئمـوور وەکـوو شێخ هۆمەرو وەزعیش بە میسلی مار لەنگە. (بە میسلی) نی‌یەو (بە مەسەل)ە

١٢٢ ـ ل ٤١٨ ـ د ٤

عیشـوەی (شرینێ) صەد فەرهـاد ئەخـاتـە بیستوون لەنگە. وشەی (عیشوەیی)یەو (شرینێ، (شیرینێ)یە

١٢٣ ـ ل ٤١٩ ـ د ١

نابینمەوە لێرە یەکێ یارو وەفادار

لەنگە. دوای (نابینمەود) وشەی (من) یان (قەت) هەیە.

١٢٤ ـ ل ٤٣٠ ـ د ١١

(نیل) نی‌یەو (نیر)ە

١٢٥ ـ ل ٤٣٠ ـ د ١٣

بە قاڵو ئەم شتانە هیچ نی‌یەوە ختێ نابووت بوو لەنگە. پێش وشەی (نابووت)، (کە) یەك راستی دەکاتەوە

١٢٦ ـ ل ٤٣٤ ـ د ١

دایگرن توخدا. فرێی بدەن، بیخەنە تەندوورەود لەنگە، (توخدا)، (تووخوا)یەو(فرێی‌بدەن)، (فرێ دەن)ە دێری (د)ی ل ٤٣٥ و (٥)ی ل ٤٣٦ یش هەروایە.

ئێستـەش، ب شیعـرد بە نرخانەی ماموستا شێخ نووری شێخ صالحم لە بێژنگ و کەوی سەرنج و چاو پیـا گێرانەوەدا، توانیم ئەم چەردەیە سەر کۆزرو پووش و پەلاَشی هەڵەو ناتـەواوی لێ بگـرم و بە پێی توانـا راستیـان بکـەمـەوە. هیوادارم بەدڵی ئەوانە بێت کە تامەزرۆی شیعرو ئەدەبیاتی رەسەنی کوردین و سوپاس و رێزیشم بۆ هەمووان.